

Bespreking van *Prestatiepijn. Opvoeding en onderwijs voor een ontspannen samenleving*.
Auteurs: F.I. Kusters & A. Visser (red.). 2017. Uitgeverij Phronese.

De auteurs (naast de redacteurs zijn er dat er nog negen) roeren in dit boek een netelige kwestie aan: de overspannenheid waaraan het onderwijs en de mensen die er werken en leren langzamerhand collectief ten prooi zijn gevallen. De vorm waarin ze dat doen is bijzonder: een briefwisseling tussen beide redacteurs, beschouwende essays en interviews met (bekende) denkers. Aan de orde komen zowel de problemen als mogelijke oplossingen. Vanaf het begin wordt duidelijk dat prestatiepijn niet alleen iets negatiefs is, het leveren van prestaties kent wel degelijk ook 'baten'.

In een van de hoofdstukken wordt beschreven hoe ouders van jonge kinderen al kunnen lijden onder van buitenaf opgelegde normen en verwachtingen, vooral als die een aura van wetenschappelijkheid hebben. De auteur stelt daar de erkenning van kwetsbaarheid tegenover. Leerlingen op school kennen zowel prestatiepijn als –plezier; geef gebeurtenissen het juiste 'gewicht' is de les. Er staan mooie persoonlijke verhalen in de bundel waarin het zoeken naar evenwicht aan de orde komt.

Dat laatste, zoeken naar ruimte, wordt verder uitgewerkt in het tweede deel. Daarin komt aan de orde dat we onszelf ook wel erg hoge verwachtingen opleggen, omtrent 'het verhaal' dat we van ons leven maken; liefst een van sociale stijging. Wordt daar in de opvoeding niet al te veel gewicht aan toegekend, is het niet beter passende verwachtingen te koesteren? Kan het anders toetsen in het onderwijs een bijdrage leveren aan het verminderen van prestatiepijn en zo ja hoe dan? De kern zit hem misschien wel in hoe we in onze tijd tegen school aankijken, zo luidt de analyse van Jan Masschelein. School is niet langer 'scholè' dat 'vrije tijd' of 'niet-economisch nuttige tijd' betekende maar veeleer een instrument voor arbeidsmarktpolitiek, sterk geïndividualiseerd en gepersonaliseerd. Een zekere 'verlangzaming' zou de school van nu wel passen en wat minder druk richting de toekomst.

Ook deel 3 bevat een aantal persoonlijke impressies, uit het vo en het hbo. Een ervan laat zien dat studenten calculerend gedrag gaan vertonen, geraakt als ze zijn wanneer ze een naar hun idee te laag cijfer krijgen. Misschien valt er wel het een en ander te 'ontleren', naast het bekende 'onthaasten'. Dat zou dan moeten worden ingericht als een 'oefenpraktijk', zoals ook deze bundel door de redactie als een oefenvorm wordt gezien. In een interview legt Paul Verhaeghe een relatie tussen prestatiepijn en andere actuele verschijnselen, zoals het verdwijnen van 'normaliteit' en het snel carrière maken. Het is niet vreemd dat kinderen, als objecten van commercieel denken, te maken krijgen met (te) hoge eisen. Uitweg zou kunnen zijn Bildung (weer) serieus te nemen.

In verschillende andere interviews komt het 'moeten' (en daar afscheid van durven nemen) aan de orde. Sommigen zien het 'uit je hoofd komen' en angst geen kans geven als de oplossing, anderen zien veel heil in mindfulness of in het ontleren van (institutionele) gewoonten. Of gaat het er uiteindelijk om je eigen leven te onderzoeken?

De bundel sluit af met twee reflecties van de redacteurs waarin wordt geconstateerd dat er veel visies bestaan en dat die niet tot een synthese hebben geleid. De vraag welke weg het 'beste' zou zijn: die van het curriculum of van de verlangzaming of nog andere, wordt dan ook niet beantwoord. Ieder zal zelf zijn weg moeten zoeken.

Alhoewel de bijdragen naar vorm en inhoud nogal verschillen, bieden ze gezamenlijk een interessant perspectief op een naar mijn mening onderschat probleem. De vraag: zijn we in het onderwijs (en in de zorg, het sociaal werk enz.) niet bezig elkaar helemaal gek te maken met

de werkdruk, zou nog wat hoger op de agenda mogen. Professionals zijn immers mensen die niet alleen maar doordenderen; ze nemen juist op tijd de tijd om over hun werk na te denken. Het pleidooi in deze bundel voor verlangzaming en wat meer reflectie en geduld is me uit het hart gegrepen; iedereen, ouders, professionals, kinderen, leerlingen, cliënten en patiënten ende samenleving als geheel zal daar wel bij varen. Deze bundel biedt een mooi gesprek daarover en nodigt ook de lezer uit om zelf, op zijn of haar eigen (werk)plek dit gesprek aan te gaan.

Joop Berding is pedagoog. Recent verscheen onder zijn redactie: *Aan het werk met Hannah Arendt. Professionals in onderwijs, zorg en sociaal werk* (Leusden: ISVW Uitgevers, 2017).